

ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧІ СТУДІЇ

Галина Александрова

●

ПРОБЛЕМИ ПОРІВНЯЛЬНОГО ВИВЧЕННЯ ЕПОСУ В УКРАЇНСЬКІЙ КОМПАРАТИВІСТИЦІ КІНЦЯ ХІХ - ПОЧАТКУ ХХ ст.

Історія літературознавства позначена безперервними пошуками оптимального шляху дослідження, існуванням різних наукових шкіл. Одним із продуктивних методів, який наприкінці ХІХ ст. застосовувався і в мовознавстві, і в літературознавстві та фольклористиці, був порівняльно-історичний метод. Серед його теоретиків - Я. і В. Грімми, Т.Бенфей, Ф.Буслаєв, О.Веселовський, М.Драгоманов. Вагомий внесок у розвиток порівняльних досліджень в Україні здійснив Микола Дашкевич (1852-1908), професор Київського університету Св. Володимира, академік Російської імператорської академії наук. Історизм, повнота охоплення і всебічність аналізу, врахування соціального й культурно-естетичного вітчизняного та міжнародного контексту стали визначальними принципами його наукового методу, що сформувався на основі світової літературознавчої думки. Окреме місце у спадщині М.Дашкевича посідають праці з історії російського та українського народного епосу. Усвідомлення вченим необхідності порівняльних досліджень у цій царині було тісно пов'язане з розвитком компаративістики, яка саме навколо питання про епос значною мірою акумулювала проблему поєднання національного і загальнолюдського у фольклорі. М.Дашкевич звернувся до порівняльного вивчення епосу як до матеріалу, найбільш придатного для вироблення нової методології. У статтях «К вопросу о происхождении русских былин. Былины об Алеше Поповиче и о том, как перевелись богатыри на святой Руси» (1883) та рецензії на «Экскурсы в область русского народного эпоса» В.О.Міллера (1895) він демонструє прихильність до історичного напрямку у вивченні богатирського епосу, який у 80-х роках замінив попередні - міфологічний, історичного запозичення, психологічних узагальнень, приєднавшись до поглядів В.Ягича, О.Веселовського, І.Жданова, В.Міллера, відрізняючись від них, зокрема, визначеністю постановки загальних питань з історії зародження і розвитку епосу, постійним наголосом на теоретичному й методологічному аспектах проблеми. Місцем походження билин, цього, за його словами «живого пісенного літопису нашого народу»¹, він вважає південну Русь, а часом їх створення - до -Несторівський період, вважаючи, що вони значною мірою вплинули на основні оповіді першого літописця і не поступалися йому в зображенні давнього життя. Серед різноманіття поглядів на генезу цього жанру (теорія міфічного походження Ф.Буслаєва, О.Міллера, теорія запозичень - східних - В.Стасова, візантійських і південнослов'янських - О.Веселовського, літературного впливу - В.Міллера, історична - Л.Майкова, І.Ягича, Д.Гловайського, І.Срезневського) іноді втрачалося чітке уявлення про процес виникнення билин. М.Дашкевич наголошував, що кожен із цих методів може мати значення не для всього епосу, а тільки для його деталей. Для пояснення билин придатні всі теорії щодо схожих мотивів в епосі різних народів. Проте поєднання різних елементів у билинах не дає права на перебільшення значення запозичень у них.

Для правильного розуміння епосу, на думку вченого, слід ретельно розмежувати

різномірні елементи, з яких він складається. Билинний епос, за його спостереженнями, утворювався із пісень про подвиги окремих витязів і про їхні спільні заходи. Перші зберегли свою окремішність. Другі ж поєдналися поступово, неодноразово в так званий Києво-Володимирський цикл. Отже, коло билин не можна розглядати як відразу утворений, цілісний твір. Досліджуючи билинний епос, вважає М.Дашкевич, необхідно відштовхуватися від нього не як від стрункої цілісності, а як від часткових епізодів, і починати з аналізу билин про кожну особу окремо. Учений пропонує робити поетапний аналіз: спершу використати всі засоби історичного аналізу і визначити «все, що належить до загальних прийомів нашої (виділення автора - Г.А.) билинної творчості і билинного епосу взагалі, і тільки потім приступати до встановлення пізніших іноземних елементів, які були введені в загальний зміст билин неорганічно»².

Погоджуючись із думкою О.Веселовського про східні й південнослов'янські джерела запозичень давньоруського епосу, М.Дашкевич наголошує і на важливості другого шляху притоку іноземних переказів, а саме - західного. Якщо запозичення встановити не вдається, а певна деталь є притаманною для всіх билин чи взагалі для поезії різних народів, доводиться допускати існування її в більш ранній час, вважав він.

Початком усіх досліджень про билинний епос, на думку М.Дашкевича, повинна бути історична основа билин. Водночас потрібно брати до уваги її послідовні переробки і різномірні нашарування, серед яких основними були книжні та іноземні оповіді. Але самі вказівки на запозичення та ремінісценції ще не пояснюють виникнення епосу: потрібно розкривати насамперед внутрішні основи запозичень. Ці засади вчений підтверджує прикладом аналізу билин про Альошу Поповича: спершу він розглядає літописні свідчення про богатиря, виділяє в них елементи історичні і поетичні, порівнюючи їх з пізнішими записами билин, встановлює найдавніший варіант билинних переказів про богатиря і простежує еволюцію цих переказів, а водночас - місцевий і західноєвропейський вплив. Питання про зв'язки літописного і фольклорного образів Альоші Поповича продовжували цікавити дослідників і у ХХ ст.³ [56], [156], [210]. Наголошуючи, що в кожному билинному епосі відкрито багато епізодів і мотивів, спільних з іншими, дослідник водночас зауважує, що на цій підставі не можна вважати епос несамостійним. «Національними в будь-якому епосі є переважно його побудова, загальний напрям і типові особливості героїв»⁴.

Билинний епос Київської Русі виникав під живим враженням від великих історичних подій і складався поступово у великий цикл, героями якого були і місцеві богатирі, і герої мандрівних оповідей. Та найголовніше - при цьому не втрачалася основа твору, тому «історична наука... знайде в ньому не тільки правду ідеальну, але немало також і правди реальної. Вихідна точка нашого епосу - національна, національний і основний зміст його, національним є і дух, що його пронизує»⁵.

Билини М.Дашкевич розглядає як частину української національної епіки, її початковий етап, до якого потім приєднались спогоди про пізніші події. Так створювалася повна оповідь про долю нашої землі, літопис, якого не має жодна наша нація: «В жодного іншого народу нема епіки, яка поєднувала б в живій передачі всі важливі моменти народного життя, починаючи від заснування національної держави»⁶.

Отже, історико-стадіальні зміни самого змісту епосу залежали, на його думку, від першопричини - змін у реальності, яку відображав епос.

Думки М.Дашкевича та інших вчених про українське походження билин київського циклу тривалий час або замовчувалися, або вважалися ненауковими. Тільки в наш час з'явилася можливість відкрито висловлюватися про походження і національну атрибуцію східнослов'янських билин, які, за традицією, ще й тепер багато науковців називають тільки російськими.

Зацікавившись проблемою генези билин, М.Дашкевич намагається простежити зв'язки цього жанру з іншими в синхронному і діахронному зрізах. Нарис «Рыцарство на Руси - в жизни и в поэзии» (1902) присвячений проникненню лицарських ідей та ідеалів в Київську Русь. Дослідник вважав, що билини поєднують в собі залишки дружинного і загальнонародного епосу, який розвивався під впливом вражень від подій, і водночас є відлунням давньоруської лицарської епіки, яка певною мірою відповідала західним билинним і лицарським поемам пізнього середньовіччя (ХІІ-ХІІІ ст.) і, подібно до них, пронизувалась мандрівними мотивами. Таким чином, за його концепцією, давньоруські билини - частково уривки того епосу, вищою сходинкою у розвитку якого на Заході

були лицарські поеми.

Такий еволюційний погляд на фольклорні жанри підвів його до вкрай важливого питання для тодішньої фольклористики: про трансформацію одного, раннього фольклорного жанру в інший, пізніший, а звідси - до порівняння українського епосу - народних дум - з епосами інших народів.

Ідея про спорідненість українських дум, - цього специфічного жанру народної творчості - з епосом інших народів неодноразово виникала в українській і зарубіжній фольклористиці XIX ст. Перші намагання порівняти український народний епос з фольклором інших слов'ян трапляються «ще задовго до появи у вітчизняній фольклористиці історико-порівняльного вивчення фольклору як методу дослідження»⁷. М.Дашкевич звернувся до порівняльного вивчення епосу як до матеріалу, який найбільшою мірою сприяв виробленню нової методології в науці.

Погляди М.Дашкевича були суголосні концепції О.Веселовського, який в «Історичній поетиці» досліджував форми і види руху поезії від первісного обрядового синкретизму хорової пісні-танцю до індивідуальної творчості. Такий процес розвитку О.Веселовський вважав спільним для літератур різних народів. М.Дашкевич згідно зі своїм теоретико-методологічним принципом шукати першопричину розвитку мистецтва у зміні самої дійсності, допускав думку про засвоєння традицій старого фольклору на нових стадіях його існування, про еволюційний характер фольклорного процесу. Дума, за його словами, не знищила билини, а стала наступною стадією її розвитку. Зокрема, він висловив припущення, що билинний епос, відомий на півдні Русі, почав вимирати з 40-х рр. XVII ст., «коли південно-руському народові довелося напружувати всі свої сили в тяжкій боротьбі за існування... Билини почали переходити поступово в думи. Старий епос міг бути забутий тим швидше, що новий був, за своєю ідеєю, продовженням його. В південноруських піснях, що виникли під впливом боротьби з татарами, турками і поляками, чулось іноді відлуння старого епосу княжого періоду, повторювалися деякі із його епізодів, відгукувалися його прийоми зображення»⁸.

Простежуючи розвиток лицарського світогляду на Русі і шукаючи його відображення в літературі, вчений доходить висновку, що західноєвропейські лицарські поеми вплинули не лише на билини, а й на пізніший епос - думи. Він досліджує, як лицарські ідеї й ідеали потрапляли на Русь протягом двох періодів її історії - в XII-першій половині XIII і наприкінці XIV - до XVII ст. Лицарство відродилося в Україні із заснуванням Запорозької Січі в козацтві. Прославлення лицарства вчений знаходить у літературних творах: в Київському літописі, віршах К.Саковича, документах Запорозької Січі, «Енеїді» Котляревського, віршах українсько-польського поета 20-х років XIX ст. Т.Падурри. Проте М.Дашкевича найбільше цікавить відображення козацького і взагалі народного лицарства в українській народній творчості. Його дослідник знаходить насамперед в думках, приєднуючись до поглядів М.Максимовича, О.Лукашевича. У зв'язку з цим він вважає цікавим простежити, з одного боку, засвоєння рис козацтва деякими багатирями билинного епосу (зокрема, Іллею Муромцем), а з другого - набуття билинного характеру деякими думами (дума про взяття Азова). Таким чином, у живій фольклорній традиції відбувався процес взаємозв'язку: змалювання нового лицарства зливалося з обрисами старого. В українському епосі дослідник простежує «поступове зростання народного ідеалу»⁹ паралельно до історичних подій; в історичних піснях, стверджує він, відображаються ті ж послідовні зміни, що й у реальній історії козацтва. Так, дума про трьох братів Азовських зображує давніші часи (у ній звучать думки про звільнення). У піснях «Гомін, гомін», думках про Байду, Самійла Кішку козацтво уже усвідомлює свою могутність, високо цінує своє лицарство.

Думи, за спостереженням М.Дашкевича, відрізняються від билин та південно-слов'янського епосу насамперед відсутністю циклізації, зосередженням оповіді навколо одного чи кількох лицарів. Епос дум, підкреслює дослідник, був своєрідним поверненням до первісної форми, до ліро-епічного викладу, тобто до тієї форми викладу, з якої могли вийти деякі з первісних билин. Певний відгомін козацького лицарства існує в українській словесності і тепер, існує у фольклорі і слово «лицар». Свідчення про це М.Дашкевич підтверджує прикладами зі збірника М.Драгоманова «Малорусские народные предания и рассказы».

М. Дашкевичеві належить перша спроба¹⁰ в науковому узагальненні питання зв'язку дум і юнацьких пісень. (Хоча зауважимо, що ще в 1878 р. М.Старицький видав у Києві

книгу «Сербські народні пісні» у своєму перекладі, називаючи їх думами.) Посилаючись на дослідження вітчизняних істориків і літературознавців про існування в минулих століттях культурних і літературних зв'язків між східними і південними слов'янами, М.Дашкевич переносить ці зв'язки на «народну історичну словесність» - на думи і юнацькі пісні. Автор зараховує до жанру дум «не тільки козацькі, а й інші історичні пісні, що вирізняються елегійним характером і напруженою скорботною почуття»¹¹. Їх генеза, на думку автора, сягає періоду боротьби з половцями, а розквіт, як і виникнення терміну «дума», дослідник датує XV-XVI ст. Цей розквіт проходить під впливом близьких відносин, які склалися з тих часів між південною Руссю, з одного боку, і румунами, болгарами і сербами - іншого. Назву епічної пісні - думи він виводить від болгарського «дума» - слово. Як вважає дослідник, термін «дума» означає не роздуми, а є пісенним переказом, аналогічним до ірландської саги. Тому «Слово о полку Ігоревім», слідом за М.Максимовичем, він вважає ранньою українською думою.

Наводячи низку історичних фактів про переселення південних слов'ян на територію України ще до XVI ст., М.Дашкевич встановлює найтісніші аналогії між південно-слов'янськими ускоками, гайдуками та українськими козаками і гайдамаками. Він вважає, що ці суспільні утворення були споріднені за організацією, формами боротьби, і самі лексеми - «козак», «гайдамака», «ускок», «гайдук» - близькі за етимологією і значенням. Отже, спорідненим мав бути і їхній фольклор. Звідси - висновок М.Дашкевича: разом з переселенцями на українські землі через мандрівних співців, гусярлів і тамбурашів «відкривався шлях впливу південнослов'янської поезії на епос дум»¹². Водночас він зазначає, що визначальним для розвитку дум був не цей вплив, а місцеві умови, що думи є своєрідним оригінальним надбанням українського народу і за своїми художніми прийомами вони стоять ближче до давньоруських билин. Але в епосі дум відбулося немало змін порівняно з билинами. Їхня еволюція найбільше відбилася на формі та способі виконання, згодом - і на змісті. До утворення українського епосу спричинилися історичні події, які пережив український народ за часів татаро-монгольського та литовського поневолення, звідси - переважання в історичних піснях та думках мотивів горя й скорботи. М.Дашкевич, слідом за фольклористами-романтиками, розуміє думи як якісно новий епос українського народу. Думи в нових історичних умовах, сповнені свіжого змісту «нових грізних і водночас великих подій, поступово заступили і витіснили пам'ять про минулі часи удільно-вічового ладу і самостійного існування Русі»¹³. Проте в тяжкі часи для українського народу думи не тільки оплакували його сумну долю, а й закликали до боротьби. Саме за цими рисами, наголошує дослідник, вони споріднені з болгарськими та сербськими епічними піснями. Схожі умови життя і боротьби, тісне спілкування цих народів, існування давніх епічних традицій, - все це не могло, на думку М.Дашкевича, не накласти однаковий відбиток на епос цих народів. Схожі епічні мотиви, сюжети, символіка, подібність загального тону епосу південнослов'янського і українського епосу впливали безпосередньо «із самої глибини народного серця як південних слов'ян, так і південних русів у віки народного горя серед страшних бід, звичного, що повторювався з року в рік, полону і постійної боротьби за відстоювання самої людини»¹⁴.

Отже, проблему взаємозв'язків, взаємовпливів українських дум та південнослов'янського епосу М.Дашкевич розглядає в зв'язку з іншою проблемою - генетичною спорідненістю дум та билин.

І.Франко в рецензії на цю статтю відзначав її корисність насамперед у систематизації матеріалів, що стосувалися перебування сербів та болгар на Україні. Але в розробці основної проблеми - впливу південнослов'янського епосу на український, - на думку І.Франка, стаття не дає ніякої підстави.

Це не означає, вважав І.Франко, «що такого впливу зовсім не було та його в усякому разі ще треба шукати дорогою детального порівняння»¹⁵, бо даних, що навів М.Дашкевич, для такого висновку, на його думку, не вистачає. Зіставивши записану Кольбергом і ним самим на Покутті пісню про Івана та Мар'яну з сербською піснею про Груя Новака, І.Франко вбачав взаємовплив українських та південнослов'янських фольклорних творів насамперед на пісенному жанрі.

Критично поставився до дослідження М.Дашкевича і В.Гнатюк.¹⁶ Простежуючи зв'язки між українцями, сербами і болгарами часів середньовіччя, він досліджував українські та південнослов'янські літературні, історичні та літописні джерела. Проте

вплив сербських народних пісень на наші і навпаки він не помітив.

М.Тершаковець переглянув усі концепції, що стосувалися питання українського й південнослов'янських епічних зв'язків, і запропонував низку нових спостережень, знаходячи певні сліди впливу епосу південних слов'ян на український не тільки в історичних фактах, як М.Дашкевич, а й у формі українських дум (вживання вокативу замість номінативу). Теорію М.Дашкевича про південнослов'янський вплив на думи він вважав непереконливою, зауважуючи, що йому зашкодили однобічний добір матеріалу і неувага до компетентної літератури, що стосувалася питання, залучення до розгляду виключно історико-культурних фактів і недооцінка літературних фактів, які й мали головне значення. Внаслідок такої методологічної помилки він оцінив пошуки М.Дашкевича як марні, вважаючи, що праці В. Антоновича, М. Драгоманова і П. Житецького вже з'ясували історичне й літературне значення дум; результати їхніх досліджень потрібно поставити у відповідну перспективу, чого, на його думку, не зробив М. Дашкевич. Він наголошував, що сербські юнацькі пісні вплинули на галицькі, а на епос дум вони такого впливу не здійснили (окрім думи про Олексія Поповича). І.Франко не поділяв його поглядів, дійшов висновку, що всі положення М.Тершаковця засвідчують «повний брак розуміння задач і метод наукового дослідження»¹⁷, а сама стаття не дає нічого нового.

Дискусію продовжив Є.Тимченко. Він повністю заперечив тезу М.Тершаковця про те, що вживання вокативу замість номінативу в думах є запозиченням від південних слов'ян. Як мовознавець він обгрунтовано довів, що ця форма характерна не тільки для дум, трапляється вона і «в інших піснях і навіть у прислів'ях, що виразно говорить, що це явище тубільне і зовсім не чуже того, хто говорить»¹⁸. В. Перетц, вказуючи на різницю між билинами і думами - і в змісті, і в формі, і у виконанні, відзначав, що думи є настільки самобутнім жанром фольклору, що історично-порівняльні дослідження не могли з певністю довести їх залежність чи формальний зв'язок з билинами чи поезією інших слов'ян. Він не погодився з припущенням М. Дашкевича про виникнення дум не за часів козацтва, а в часи походів проти половців (XII-XIII), беручи за точку відліку їх творення не «Слово о полку Ігоревім», а писемну згадку про думи польського історика Сарницького (1506). Проте він сприйняв Дашкевичеву теорію про думи як оновлений і збагачений новим змістом жанр, що має своєю основою старі традиції давнього часу. В. Перетц, «вглядаючись в сіхичну тканину, яка лежить в основі дум»¹⁹, зосереджуючи свої міркування на аналізі форми, стилю і мови дум, зайняв позицію між М. Дашкевичем і П. Житецьким, не називаючи думи продуктом «простонародної» творчості, але й не вбачаючи в них творчості інтелігентного прошарку. Вони, на його думку, є гармонійним синтезом культурно-індивідуальної творчості з народною.

Така різноманітність і неоднозначність висновків свідчила насамперед про важливість і складність питання. Це був період пошуків, зіставлень і найголовніше - накопичення фактичного матеріалу. Дослідження М. Дашкевича мали вплив на наукову думку того часу, тому недаремно дискусію навколо його статті закінчують період вивчення епосу українського та південнослов'янського народів, що охопив майже століття²⁰.

Вважаємо не цілком аргументованими твердження, що всі можливі види зв'язків між українським та південнослов'янськими народами М. Дашкевич зводив до культурно-історичних зіткнень їх у середні віки і що це «обмежувало методику його досліджень, звужуючи її у часовому і територіальному плані»²¹, бо такі обмеження завжди накладає матеріал дослідження, у даному випадку - конкретні фольклорні жанри, які виникли у певному часі і були поширені серед певних народів, а хронологічно-географічний принцип якраз враховувався дослідником. Значно суттєвішим нам видається зауваження про «недостатність залучення автором до аналізу конкретних зразків фольклору»²². Тому стаття М.Дашкевича за своїми аргументами швидше нагадує історичну, ніж філологічну працю. Певним чином це пояснюється намаганням дослідника знаходити в усьому історичну основу, але це було й недоліком тодішньої літературознавчої науки загалом і, зокрема, історичної школи у фольклористиці.

Отже, необхідність порівняльних студій при вивченні епосу зумовлювалася тим, що, як доводили дослідження, у кожній словесності органічно поєднуються складники місцеві, оригінальні, своєрідні - з міжнародними, перейнятими від інших народів, і їх необхідно розрізняти. Характерно те, що на перше місце вчені ставили саме оригінальні прикмети народної творчості. З таких засад випливали і відповідні вимоги до дослідника: будь-який твір повинен вивчатися не тільки з точки зору його ставлення до дійсності,

але й з погляду його зв'язків і їх історичного розвитку. Побудовані на таких засадах праці М. Дашкевича, І. Франка, В. Гнатюка, В. Перетца та ін., у яких застосовано порівняльне вивчення явищ фольклору, становлять великий науковий інтерес. Дискусії навколо героїчного епосу наприкінці XIX ст., засновані на глибокому знанні фактичного матеріалу, переконували у важливому міжнародному значенні героїко-епічної поезії слов'янського світу, розкривали перспективи для її компаративного вивчення. Зокрема, гіпотези про перетворення билини в думу під впливом історичних умов та про шляхи південнослов'янського впливу на розвиток українських дум стали об'єктом вивчення і у XX ст.

Джерела та література:

- 1 Дашкевич Н. К вопросу о происхождении русских былин. Былины об Алеше Поповиче и о том, как перевелись богатыри на святой Руси //Чтения в Историческом обществе Нестора-летописца. - 1883. - № 3. - С. 156.
- 2 Там само. - С. 164.
- 3 Грушевська К. Дума про Олексія Поповича //Первісне громадянство - К., 1926. - С. 1-35. Лихачев Д.С. Летописные сведения об Александре Поповиче //Труды отдела древнерусской литературы ИРЛИ. - Т. VII. - М.-Л., 1949. - С. 17-51. Перетц В. Ще раз дума про Олексія Поповича //ЗНТШ. - Т. CXLI-CXLIII. - 1925. - С. 1-6.
- 4 Дашкевич Н. К вопросу о происхождении... - С.165.
- 5 Там само.
- 6 Там само. - С. 156.
- 7 Яценко М.Т. До порівняльного вивчення фольклору слов'янських народів у прогресивній українській фольклористиці //Слов'янське літературознавство і фольклористика. - Вип. 2. - К., 1966. - С. 89.
- 8 Дашкевич Н. К вопросу о происхождении... - С. 225.
- 9 Дашкевич Н. Рыцарство на Руси - в жизни и в поэзии. - К., 1901.-С. 97.
- 10 Мишанич С. Порівняльне вивчення епосу українських та південнослов'янських народів //Народна творчість та етнографія. - 1974. - № 3. - С. 34.
- 11 Дашкевич Н. Несколько следов общения Южной Руси с юго-славянами в литовско-польский период ее истории, между прочим - в думах //Сб. статей в честь проф. Т.Д. Флоринского. - К., 1904. - С. 2.
- 12 Там само. - С. 6.
- 13 Там само. - С. 9.
- 14 Там само. - С. 17.
- 15 Франко І. Н. Дашкевич. - Общение Южной Руси с юго-славянами в литовско-польский период ее истории между прочим - в думах. -(Изборник Киевский. - К., 1904, стор. 119-137). // ЗНТШ. - 1905. - Т. 65. - Кн. 5. - С. 15.
- 16 Гнатюк В. Зносини українців із сербами. - Львів, 1906. - 391 с.
- 17 Франко І. Н. Дашкевич. - Общение Южной Руси... - С. 16.
- 18 Тимченко Є. До питання про стосунок українських дум до південнослов'янського епосу //ЗНТШ у Києві. - К., 1908. - Кн. II. - С. 245.
- 19 Перетц В. Українські думи //Літературно-науковий вісник. - 1907. - Т. XXXVIII. - Кн. 4. - С. 22.
- 20 Мишанич С. Порівняльне вивчення епосу українських та південнослов'янських народів //Народна творчість та етнографія. - 1974. - № 3. - С. 47.
- 21 Там само. - С. 36.
- 22 Там само.

Ольга Острячко

●

ЕСТЕТИКА АМЕРИКАНСЬКОГО ТА УКРАЇНСЬКОГО РОМАНТИЗМУ: ЗУСТРІЧ КУЛЬТУР

Сучасний етап розвитку літературознавства в Україні характеризується поглибленою увагою дослідників до вивчення філософських основ віршування, мотивів поетичної творчості, формування поетичного стилю співвітчизників у минулому. Це потребує накопичення фактичного матеріалу і переосмислення поетичної традиції інших країн, представники яких справили істотний вплив на світовий літературний процес,